

Տարեկան գինը 10 բաբրլի կէս տարւան 6 բաբր.
Առանձին համարները 7 կօպէկով.
Թիֆլիսում գրում են ժմովայն խմբագրատան մէջ.
Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакция «Мшакъ».
Գ լ լ Վառ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տ է լ է Փ օ Ն 253.

Յայտարարութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և աճն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունւում է՝ առնել լեզուով.
Յայտարարութիւններ կ'աւարտւեն
իւրաքանչիւր բառին 2 կողէի.
Տ է լ է Ֆ օ Ն 253.

Հ Ի Մ Ն Ա Գ Ի Ր Գ Ր Ի Գ Ո Ր Ա Ր Ծ Ր Ո Ւ Ն Ի

ԲԱՅՎ ԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԱՌԱՋԻԿԱՅ

1898

ԹԻԱԿԱՆԻ

„Uzu“

(26-րդ ՏԱՐԻ)

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ

Կը հրատարակվի թիֆլիսում, հոգյն պրոգրամայով և հոգյն ուղղութեամբ:
«ՄՇԱԿի» տարեկան զինը թէ Ռուսաստանում և թէ արտասահմանում 10 բուրլի է, տասն և մէկ և տասն ամսականը՝ 9 ռ., ինն և ութ ամսականը՝ 8 ռ., հօթ ամսականը՝ 7 ռ., վեց ամսականը՝ 6 ռ., հինգ ամսականը՝ 5 ռ., չորս ամսականը՝ 4 ռ., երեք ամսականը՝ 3 ռ., երկու ամսականը՝ 2 ռ., մի ամսականը՝ 1 ռուբլի:

«ՄՇԱԿԻՆ» գրվել է Կարինե ԽՄԲԱԳԻՍՏԱՆԸ (Բաղդադյան) և Բաբոնսկայա Փոլոզնեի անկիւնը՝
Կայսրութեան ուրիշ քաղաքները «ՄՇԱԿԻՆ» գրվելու համար, և առհասարակ նամակներ և
ծրարներ ուղարկելու պէտք է գլխիկ հետեւով հաղցիտ. ТИФЛИСЬ, редакция «МПАКЪ», [և]
արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal arménien «MSCHAK».)

Յայտարարութիւններ ընդունվում են թէ հայերէն, թէ ասորերէն: և թէ օտար լեզուներով բոլորն փճարվում է 2 կօպէկ:

Եկատերին է Երկողայոսեան, Վարվարէ Սարգեան, Աննա Գրիգորեան, Առաքելեանցները և Յարուժիշիւ Օժուանց, խորին ցաւով յայտնելով առաջինը թանգաւրն առնաւ, երկրորդը թանգաւրն հօր, երրորդը թանգաւրն եղբօր և վերջինը քորորդուն:

ሀ ሀ ሶ ዋ ት ሀ ዋ ሶ ት ዋ በ ሶ ቴ ህ ኒ ህ በ ህ ዋ ቴ ጊ ቴ ህ ኒ ያ ት

մամբ, խնդրում են ազգականներին և ծանոթներին հնորձ բերել յուզարկազուրթեան, նոյեմբերի 30-ին, կերակի օր, առաւօտեան 10 ժամին, Պանասէզլիի փողոց, № 23 սեփական տուն, ղեպի կտրկալի Ե. Աստուածածին եկեղեցին, և այնտեղից խօսիլանքի գերեզմանատունը։

Երկրորդը չարախձ օր, նոյեմբերի 29-ին, երեկոտեան 6 ժամին։

1—1

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

[illegible]

ԴԻՐ. — ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ — ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ. — ՅԱՅՏԱ.
ՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Կ. ՊՕԼՄԻ
ԽԱՊԱԼՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻՅ.

ՖԱՎՈՐԻՏՆԵՐԻ ԶՈՀԸ

Այլ էս կտակած չէ մնում, որ Պարսկաստանում, բարձր իշխանութեան ազդեցութեան թուլութեան պատճառով, յու-

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Բ Ա Կ Ա Ն

Կ. ՊՕԼՍԻ ՏՊԱԻՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻՑ

II

Հիւրանոցում գտալ իրերս, բայց հրանք կրում էին իրանց վրա թիւքը մշակի կամ գուցէ թիւքը պաշտօնեաների հետաքրքրութեան հետքը,—կողմէքը չարչարված էր:

Սկեսակ վարձերուց յետոյ առաջին հոգսս եղաւ զնալ ուսաց հիւպատոսարանը, սակայն այնտեղ ոչ որի չը կարողացայ տեսնել, որով հետեւ ատենուր փակված էր Վճնեցի դնալ Սրբառեղայ չղոհեալով, տեսնելի ճանապարհորդութեան ընկերներս հետ: Վերադարձաց հիւրանոց և նախաձաշելուց յետոյ (Բրիտոսլ հիւրանոցում ճաշում էին ժամի 7/2-ին) կասք նստեցի և պատկերացի տանել ինձ ծովափը: Ճանապարհին ուշադրութիւնս գրաւեց մի մեծ շէնք, սրի դրան առաջ կանգնած էին տասուկ աւելի հրացանակիր լիւորներ և դէմովսէ պահապաններ: Հարցրեցի թիւրք կառավարանից, Օտօմանեան բանկն էր, որ պատմական դարձաւ ուղիղ մի տարի առաջ... Սճն հոգատարութիւնը, որով պահպանվում էին բանկի և Գաւթթա-Սէրայի դռները, և այն հետեակ և հեծակ չլքող պահակախմբերը (պատրուկ), որոնք անդադար պատահում էին փողոցներում, արդդ ցոյց էին տալիս, որ քաղաքը պաշարման դրութեան մէջ է գտնվում: Օտոմանեան բանկի սպաւորութիւնը և այդ արքայաւորութեան տակ զարթնած զանազան յիշարդութիւնները և բարդ արքամարտիւնները չէին թողնում, որ ուշադրութիւնս կենտրոնացնէ իմ տեսարանների վրայ, որոնք չուտով բացվեցին այն առաջ, երբ կառքը պտտելով դէպի աջ՝ դուրս

գլուխներ են սկսվում,—մի տեղ գլուխ է բարձրացնում որ և է նահանգ, բռնելով կենտրոնական կառավարութեան նշանակած նահանգապետին, ինչպես արեգ Շիրապը, մի այլ տեղ հոգեւորականութիւնն է ցոյց տնում գահէ դէմ, ինչլ չը տալով տննել Շահի ծննդեան տարեգրաքն, ինչպես պատահեց Թաւրիզում, մի այլ տեղ կոտորածի սպառնալիք են տալին հրէաներին և քրիստոնէայ հայերին, ինչպես այդ եղաւ Շահրանում: հոգեւորականութեան զըրդումամ է, մի այլն:

Գառ, ի հարկէ, ուրախալի երեւոյթ չէ մեր հարեան իրանի խաղաղ և հանգիստ զարգացման համար: Այդ երկիրը մանաւանդ կարօտ է ուժեղ, ազդեց, օրէնքի սահմաններում կարուկ կառավարութեան, ապա թէ ոչ հոգեւորականութիւնը, իր գերիշխանութիւնը հաստատելու և պահպանելու համար, պարտաւստ է ամեն բոլոր կամ քրիստոնեաների կոտորած առաջ բերելի, կամ պալատական յեղափոխութիւն և կամ ֆանատիկոս շարժումներ մահմէտական ամբերի մէջ, որը, ի հարկէ, ոչ մի անասակեալից զանկալի չէ:

Մի տարի հալիւ կը լինի, որ իրերի զրուծիւնը այսպէս շոշափելի կերպով փոխված է Պարսկաստանում, և այդ շնորհիւ այն հանգամանքի, որ Նասրէդդին Շահն մեռնելուց յետոյ, երբ զահ բարձրացաւ այժմեան միայեալը՝ Մուգաֆէէէէդդին, նրա ֆալօրիտները, օգուտ քաղելով զահալի թոյլ բնաւորութիւնից, հեռացրին նախկին թագաւորութեան ուժեղ գործողներին, որոնցից մէկն էր նախկին տաղաւթաւոր սադրազամը, բաժանեցին բարձր պաշտօնները անընդունակ, թոյլ և կաշառակեր պարսիկներին մէջ, պետական բարձր և պատմախառնատու տեղերը իրանց մերձաւորներին և աղքատներին տուեցին և կամ ծախեցին պաշտօնները մեծ զուամարներով...

Եւ պարսից բարձր կառավարութեան
շրջաններում՝ տիրող այժմեան քաօսը, որ

խոստովեան վրաս: Այսպեսակեր, ըստ երեցոյ՛ի ին, զմե՛կ մասամբ ունեցաւ ցանկալի հետեանք: Թիւրք պաշտօնեան փոխեց խոսակցութեան ե- ղանեանք, հաղար ու մի ներդողութեան խնդրե- յանախնց, բայց անբարեցի, թէ իրանք, իրեն խորադրեալ պաշտօնեաներ, վախճնում են ի- րանց վրա վերցնել պատմութեանատուութիւնը և շատ հնորհակալ կը լինին ինձանից, եթէ ևս զինքն չնախըրեքին, որ, ի հարկէ, իսկոյն կը տայ ինձ թելադատեան թուղթ: Ոչինչ չէր մնում ինձ անել: Առաջապին պատուիրեցի տանել ինձ Գալաթա-Սէրայ, որտեղ սակայն ինձ յայտնեցին, որ չնովէր բէլը դնալեք է՝ Սէլամաթի և որ ես նորան կարող եմ տեսնել միայն ժամի 4—5-ին: Եղծնաւը մեկնելու էր ժամի 5—6-ին: Թիւրք պաշտօնեան, որ, ի հարկէ, շատ լաւ զիտէր, թէ չնախըրեքին ես Գալաթա-Սէրայում չեմ գտնի, կարող էր ուրախանալ, որ այդպէս հեշտութեամբ խորեկ էր ինձ: Փառապարսն Գէորգ Պրիւսլուքեանն էլ Գալաթա-Սէրայում չէր, որ ինձ համար պրո- տեկցեալ կաղմէր, թէ ես, ճիշդն ասած, այժմ շատ ուրբախ եմ, որ զրկվեցի այդ պարոնին երկրորդ անգամ տեսնելու բախտից: Դուրս է դալիս, որ այդ փառապարսնը, որ ինձ ատու՛մ էր, թէ պա- տանմամբ էր գտնվում Գալաթա-Սէրայում, իբրեւ նախկին ծառայակից չնովէրեքի, գաղտնի ու- տիկանութեան պաշտօնեայ է եղել, որովհետեւ այժմ, ինչպէս հաղորդում է «Մշակը» Կ. Պօլսի թղթակիցը, ուշադրկիլ է արեանեան Նւրսպա հայ յեղափոխականներին կաշառելու:

Գաղաթմա-Ալբաիյի վերադառնալ մաքսատան տարկանատունը չէի կարող: Վճռեցի զնալ նա-
նույն տեղամիջի հանդեսին: Յետ դարձայ հյուրա-
նոց և մի կտրվածադուռեցից վերջինեկով պա-
տուկերեցի կառավարման տանով մեկ հանդեսի
տեղը: Այդ հանդեսը այս անգամ կարողացայ դի-

ՆԱԽԱՀԱՆՔԵՐՈՒՄ ԱՇԽԱՏՈՂՆԵՐԻ ԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Անցեալ տարվայ վերջում երկրագործութեան միջնաստի ուղարկէ զօրտուր Բերտէնսոնի Բազուի նաւթահանքեր ուսումնասիրելու առողջապահական տեսակետից։ Այս մասին «Մշակի» լրդրակիցը ժամանակի զբն էր, ցոյց տալով թէ ինչ պատճառներն են կան նաւթահանքերում։ Այժմ մայրաքաղաքի լրագիրները հաղորդում են, որ Պետերբուրգի այդ յայտնի բժշկը ներկայացրել է իր ուսումնասիրութիւնը, որի մէջ մտալը զոյններով է նկարագրելու ինքը բանաւորի գլուխները միջիննր աշխատող նաւթահանքերում։

Աղշերծանան թերակղզին, ուր ներկայումս գործում են 10,000-ից ավել բանւորներ, բնութեան կողմից դրված է հասկառոջաւանս պայմանների մէջ: Բայց այդ բնական վատ պայմանները բարիփոխել, լաւացնել կարող է մարդը, թէ՛է նա օժտված է բաւելի ցանկութիւններով: Դօկտօր Բերտենսօն վկայում է, որ Բագուշի արդիւնագործական շրջանում գոյութիւն չունի այդ բարի կամքը: այնտեղ մարդը միայն հասկանում է փող աշխատելը, իսկ կուլտուրական գործերն ա շատ քիչ է կատարում: Նախարար-ները միայն հեռուից, զինուորների շարքից դուրս գտնելով հրապարակից, որտեղից բան տեսնուու համար մարդ պէտք է կանգնի կառքի մէջ կամ ունենալու դիտակ տեսածով կամ հովանոցով արեւի կիզիչ ճառագայթներից պաշտպանելի, ուրովհետեւ դիտակ է բացված հովանոցը վտանգաւոր են թվում թիւրք ռուտիկանութեանը: Մի ուրիշ անգամ ես առիթ ունեցայ աւելի մօտիկից տեսնելու սէլամիլքը ե իր տեղում կը հաղորդեմ ինքիւնդոններին ստացած ռապաւորութիւններս, ընտիր այժմ աւելորդ եմ համարում նկարագրել այդ հետաքրքիր հանդէսը:

Սէլավալիքը վերջնաւարտւոյց յետոյ թարգմանութեան ղեկը դրոյց, որ կէս անդլիացի, կէս յոյն էր, առաջակեց ինձ այցելել պատուով զգեց վէշն եւ իր աղօթականը: Մտնել ալ՝ ֆանատիկութիւնը լրջ ամենաֆանատիկութիւններէ աղօթարարութեան յոր, այն ժամին, երբ նրաւոր պէտք է կատարէին իրանց միաթիկական ծէսը, այն էլ մի հալի համար և Օտոմանսն բանկի առման տարեդարձի հետեակ ոյր, մի փոքր փտանաւոր էր թըւում ինձ, լալց համաձայնակեց: Պատմող դերակշնիր թէ ծէքէն, վանքը, Պերսյումն է: Աղօթարարը փոքր բակի խորքումն է: Տուեցի հինգ-հինգ դուրուշ (քառասական կօպէկ) իմ և ուղեւորցիս համար, և ներս մտանք: Պատմող դերակշնիրը աղօթարարը մի գեղեցիկ կտրածն շինութիւն է: Ծիսակատարութեան տեղը այլ շինութեան կենտրոնական մասն է, որ շրջապատւած է երկարկանի ներքին պատշգամբ: Կնտութում մեծ շրջան կաղամձ՝ յատակի վրա նրսած են գեթիկները, իրանց վերաբերմունքով և թաղիքէ գլխարկներով, որոնք նման են ֆելսի, լալց առանց փխտակի և ֆէլսից երկու անգամ բարձր: Երբեքի պատշգամբում ծայապատիկ նրս-

Տ. Յովհաննիսեան

սարդը սովորեցնում է: Այդ հրաշագործ միջոց-
ներն են՝ աշխատավորներին, խնայողներին,
ընկերավորներին, հասարակաց բարիք և այլն:
Գալիս է մի նոր, երկրաշարժ և հասկացող քա-
նախ, որ ձեռք է մեկնում ուսուցչին և երկու-
սը սկսում են կրթել, լուսավորել խառն մարդ-
եր: Բաղմամբ չարքները, որոնք անհատական և
հասարակական կեանքի թշուառությունն արմատ-
ներն են, վերացվում են, փոխարենը ինքնագո-
նովներն, ընդհանուր հասարակական համերաշ-
խությունն—անա ինչպես վերջացաւ այն տոկոսն
աշխատավորները, որ մարդկանց ոսկի չէին և ու-
վերցրեց:

Յշտիկէի գործը ամենայն իրաւամբ անուան-
ված է ժողովրդական վեպ: Դա, իսկապէս, վեպ
չէ, այլ խրատներով մի ժողովածու: Յշտիկէ ու-
սուցիչն է, որ երազում է գիւղական դրախտ
տոնը: Այդ կողմից նա շատ համակրելի է.
ուսուցիչները որքան և հետո մնան իրականու-
թեանց, բայց միշտ ոգևորել խրատել, առաջ-
նորդել կարող են և եթէ կան մարդիկ, որոնք
իրանց գիւղի համար միջոց և այժմ ունեն մի
բարի գործ կատարելու, այսպիսի գրութեանը
միշտ կը խորհուրդ տալովներէն: Միւս կող-
մից աւելի քան ցանկալի է, որ շատ ժողովրդա-
կանաման այնպիսի մարդ, որոնք ժողովրդի մէջ
պիտի արմատացնեն բարոյական և մտաւոր լայն
հասկացողութիւններ: Մենք յանձնարարում ենք
այս գիւղացիները մեր ընթերցողներին և ի
սրտէ ցանկանում ենք, որ նա շատ և շատ տա-
րածվի: Յշտիկէի նկարագրած գիւղական չարիք-
ները մեզ մօտ էլ կան, իսկ նրա առաջարկած
միջոցները մեզ համար էլ պիտանի և օգտակար
են: Չենք կարող մեր գիւղացիները չը յայտնել
Հրատարակչական ընկերութեան, որ զրքի գինը
նշանակել է թանգ: Ի նկատի առնելով, որ այդ
գիրքը կարող է օգտակար լինել միայն այն դէպ-
քում, երբ նրա գինը բոլորովին մատչելի է ժո-
ղովրդի խնայողներ և երբ նա տարածվում է մեծ
քանակութեամբ: Թարգմանութիւնը ընդհանուր-
պէս լաւ է:

Ն որ ստացվал գրքեր. 1) Թիֆլիսի հա-
յոց Հրատարակչական ընկերութեան հրատարա-
կութիւններ. ա) «Կրթութեան», կապից Գ.
Բաղդի, 114 էրես 80, գինը 20 կոպէկ. բ)
«Բուսական», կապից Ս. Մ., 96 էրես 80, գինը
20 կոպէկ. գ) «Բանի վեպերի և գրքերի»—
Գ. Բ. Մ. Ստանիսլասի, Թարգմանչի Զ. Առաքելեանի,
242 էր. գինը 1 ր. 2) «Կարգ Առաջնորդ», բա-
րոյական-վարդապետական բանաստեղծութիւն, Ե-
դիշէ վարժարանի Մեծատոմարների, 14 էրես 40,
գինը 30 կոպէկ. 3) «Отчет о дѣятельности
Кавказскаго филантропическаго Комитета, 314 է-
րես 80.

ՀԱՅՈՑ ԹԱՍԲՈՆ

Նոյեմբերի 26-ին հայոց դերասանական ընկե-
րութիւնը, մասնակցութեամբ օր. խիթարների
ներկայացրեց Կարէնի «Չարագուշակ քայլ» դը-
րաման և «Էս էլ քի մօցիլըութիւն» փողովի: Կա-
րէնի է միայն դրամանը արտադրող թէ օր
մասնակցութիւնների համար է բնւ դուրս բեր-
վել «Չարագուշակ քայլ» դրաման, կամ աւելի
լաւ է ասել մեղադրանք: Մի օրիորդ սիրում է
և սիրվում է մի երկրասարդից, դրանց տանտէրը
կեղծ կոմունիստ, իր գեղեցկութեամբ հրապուրում
է երկրասարդին և խաղալիս միջոցներով օգտ-
վում նրա փողերից, իսկ խաղած օրիորդը, որ
իր մօր մահից յետոյ պատուով ապրում է, զըր-
կանքներով իր օրեկան ապրումը հայթայթելով
յանկարծ մէկ օր կոմունիստ սենականից լսելով
իր սիրած տղամարդի երգի ձայնը, այնպիսի յու-
սահատութեան է հասնում, որ սկսում է խնդ
և գիտնում է անբարոյականութեան: Այն աւերող
պիտի բոլորականութիւնը, մի մարչված ու նա-
ցած նիւթ, որ վաղուց արդէն զգուշացրել է հա-
սարակութեանը: Պիեսը բնական արժանաւորու-
թիւն էլ չունի:

Գալով խաղին պէտք է նկատել, որ ընդհան-
րապէս դահացուցիչ էր: Օր. խիթարների տանջ-
վող, խաղած և չարագուշակ քայլի դիմող
վարդերը դերը մտած և խելքը կերպով կա-
տարեց, այնքան լաւ տպագրութիւն թողեց, որ
հասարակութիւնը վերջում մի քանի անգամ բնւ
դուրս կանչեց և վարձարեց բուռն ծախսա-
րութիւններով: Մեծ աջակցութիւն ունեցաւ և պ.
Մամիկոնեան արքայից քառմիտարի դերում: Նա
ընդունակ դերասան է և աչքի է ընկնում նրա-
նով, որ օղիւրդում է իր դերի հոգեկան վայր-
կեանքներով: Տի. Գառնանիսն այս անգամ ապա-
ցուցեց, որ ուսուցիչ կամ օգնական դերեր
կարող է լաւ կատարել: Տի. Ջալիլ կոմունի-
ստ գերը շատ նորը էր խաղում, նոյն իսկ շատ
խելացի, բայց պէտք է խոստովանվենք, որ այդ
դերը չէր սաղում և այդ պատճառով տպագրու-

թիւն չարեց: Պ. Աղաբեան իր փոքրիկ և ան-
հորդ դերը այնքան էլ լաւ չը տարաւ. երբեք
չէր, որ դերը իր ճաշակով չէր: Լաւ էր նոյն
իսկ պ. Ջալիլի համար դերմանացի տպագրութի
բուռն: Միայն պ. Բաբուրեանն էր, որ փչացրեց
իր դերը. նա ոչ միայն չէր սովորել իր դերը, այլ
և չէր կարողանում ման գալ բնւ վրա: Թատ-
րոնում բուռնակներ թաղութիւն կար: Հետեւեալ
անգամից սկսվում են բնականութեամբ. իւրաքան-
չիւր դերասան պէտք է ստանայ իր բնական
օգուտը, որը և պէտք է լինի նրա ամբողջ թատ-
րոնական սեղանի վարձը: Առաջին բնականութե
պ. Աղաբեանին է. չորեքշաբթի, դեկտեմբերի 3-ին,
խաղալու են նոր պիէս, Բոլիտտու «Անապատու-
ներ», որը արժանացել է մրցանակի: Պ. Աղա-
բեան մեր դերասանական խմբի ամենահին ան-
դամներից մէկն է և այն անդամներից, որոնք ա-
մեն տեսակ գրականներ կրել են, բայց հայ դերա-
սանի և հայոց բնւ մշակի պատիւը չեն արա-
տաւորել:

Ա. Մար.

ՀԱՅՈՑ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄՆԵՐԸ ԲԱԳՈՒՄ

Նոյեմբերի 22-ին, I Մեծապատկ. մուսուլմաններ,
կոմիտէի 3 գործողութեամբ, փոխ. Սարգսյանի (?)
II ճարտարագ. գեղարվեստի, փողովի 1 գործ, թաղը,
Տէր-Կաթիկեան:

Ո՞վ է եղել հանգուցեալ երգիծարանի երկի
դահլը. պ. Սարգսյան, ինչպէս յայտարարված
է ամբողջում, թէ պ. Արեւեան (դերասան) ինչ
պէս ասում էին, մեզ համար մնաց չը տարված:
Պարզ մնաց միայն ցաւալի իրականութիւնը
և նրանից առաջացած միտքը, թէ մեղադրում կան
պարաներ, որոնք յանգուցեալութիւն ունեն անպատիւ
կերպով աղաւաղելու Պարտիսանի նման հեղինա-
կի աշխատութիւնը: Թէ որքան ապաւ է պահել
իրան փոխադրողը և մի և նոյն ժամանակ սր-
քան անհաշակ է եղել բուռնակն է թէկուտ
փաստ—հանրապետական հայ մօցիլըութիւնը
որից գերել է և Կ. Պօլսը, նա յատկացրել է
տղամարդի: Թողնված են շատ հետաքրքիր կտոր-
ներ, ինչպէս, օրինակ, Արեւոյում աղալի մուտքը
Պօլսի (տեսարան նախ վրա), Արեւոյում աղալի
իրերի փոխադրութիւնը հայ մշակների ձեռքը,
և վերջիններիս խոստովանութիւնը Մանուկ աղալի
կնոջ հետ, տեղական փաստաբանին վերաբերեալ
կտորը և այլն: Խոսակցութիւնների մէջ թիւլ են
տրված ներմուծումներ, վերջապէս արված է ա-
մեն բան, որպէս զի պիտի գուրի լինի սրտը-
տութիւնը և ներգաղթականութիւնը:

Առհասարակ պիտի ասել, որ մեր բնական
գրականութիւնը մասնավոր է անուշադրութեան,
և այդ հանգամանքը չնորհիւ, ինչ որ բոլորովին
անյայտ և գրականութեան համար խորթ անձե-
րը գրված են դանդաղ և երկար աղաւաղումով
կամ թարգմանութեան կամ փոխադրութեան մի-
ջոցով շատ անգամ գործածելով երկու միջոց-
ներն էլ միաժամանակ: Օրինակ, ո՞վ է լսել գրա-
կանութեան մէջ մի ինչ որ Տիգրան Առաջին (?)
անուշիւր: Բայց նա արդէն փչացրել է Լեւոնի
գաղափարական «Բեռնարդ» անուշադրած պիեսը:
Հասկանալու համար, թէ Տիգրան Առաջին արդի
մատուր մտիկեցողի վրա է դառնում և ինչպի-
սի գրականական ձիւրքեր ունի, բաւական է կար-
դալ միայն «Բեռնարդի» մէջ Տիգրանի «Օրբանի
կոյնից» վերջածո ձայնալի հրաժեշտի թարգմա-
նութիւնը (ոտանաւոր): Տիգրան Առաջին այս-
տեղ ապագային է, որ թարգմանութեան միջո-
ցով կարելի է ամենաառաջին բանաստեղծին
գործնել ամենավերջինը: Շարունակում է ար-
յայտի չէ: Գրականական դահլները չեն խնա-
յում նոյն իսկ կրթիկներին, որք է մէկ փչաց-
րել է Բաղդադի «Նշանաւոր» կոչված
պիեսը: Աղաւաղումը այնքան խոր է և այսպէս
ասած՝ հաստատ, որ խմբովին կարողալի անգամ
գիտարկութեամբ և աջակցութեամբ վերականգնել այս
կամ այն կտորի միտքը: Թէ այսպիսի գրակա-
նական գործիչները ինչպիսի ճաշակ պիտի ցույց
տան թարգմանական նիւթի ընտրութեան մէջ,
թողնում ենք ընթերցողների դատողութեան:
Վերադառնալով «Մեծապատկ. մուսուլմաննե-
րի» ներկայացմանը: Խաղաղոյնները, բացի պ.
Վրդից, նոյն դերը կատարեցին Պարտիսանի երկի
վերաբերմամբ, ինչ որ փոխադրողը.—բոլորովին
սխալ հասկացողութեամբ ներկայացրին տիպերը
(մեր խօսքը գլխաւոր դերակատարների մասին է):
Պ. Թուրեանն միանգամայն զարմացրեց, թէ
ինչպէս նա տեղացի լինելով հանդերձ սխալ էր
հասկացել Արիստոտել աղալի տիպը և այդ պատ-
ճառով նրա խաղը տպագրութիւն չէր թող-
նում: Դժբանակաւ, միմյան և հանդիստ տես-
պերամենտի տէր Արիստոտել աղալին նա ներկա-
յացրեց հինգ սկզբից խոստած, զազաւած և
գիւրադրված: Ո՞ճ և արտասանութիւնը տիպի-

թական չէին ու հետեւաբար դերասանի կամիւր
չարտադրություն: Օրիորդ Մարի Հրանտի խո-
սքը անախտութիւններին աւելացրել էր ամե-
նամեծ և բոլորովին անուշադրութեամբ—Ո՞րտեղից
և ինչ պատճառով յայտնի չէ, նա երկակայն էր,
որ Մանուկ աղալի կինը կատարելի բարբի տէր
կին է և իր հագուստը, գրիմը և խաղը յարմա-
րացրել էր այդ համոզմանը, որով դիտողների
միտք թողնում էր ամենամեծ տպագրութիւն:
Այս առիթով մենք կարող ենք ասել, որ գրա-
կանական զարգացման պակասութիւնը չի լրաց-
նի ոչ մի բան: Ներկայացման բոլոր ծանրու-
թիւնը և հետաքրքրութիւնը կենտրոնացրել էր
իր վրա պ. Վրդի: Որքան աւելի ենք դիտում
չնորհալի դերասանին, այնքան աւելի ենք հա-
մոզվում, որ նա այժմ մեր բնւ ամենապարզիկ
այժեկից մէկն է: Մեծ կամիւրդ նա ներկայաց-
րեց թեթեւօթիկ Մանուկ աղալին, որի համար
թաղական ընտրութիւնները դարձել են ժամա-
նակ անցկացնելու ամենամեծ հրաշալի պահա ջ,
առանց օրի նա թերեւ թախիծից չը կարողա-
նայ ապրել: Պ. Վրդիի կամիւրդական ընդունակու-
թիւնները աչքի են ընկնում իրանց բազմակող-
մանիւթեամբ, աջողութեամբ արտադրանքով
ամենամեծ և հազիւ նշանակելի կամիւրդականից
մինչև ամենամեծապատկ. Այդ օրվայ ներկայաց-
ման անախտութիւնը մասամբ թեթեւացրեց փո-
քովի, որի մէջ պ. Արեւեան հարգելիութեամբ
ներկայացրեց բազմից հալածված քաղցած դե-
րասանին, որը առանց մի կօպէկի մնացել է մի
զաւառական քաղցրութեմ:

Ս.

ՆԱՍԱԿ ՆՈՐՆԱԽԻՋՆԱԿՆՅՈՒՆՅՈՒՆ

Մեր թեմի կառավարիչ Յուսիկ վարդապետը
եկու Նոր-Նախիջևան և անխոր աջակցից բոլոր
յայտնի քաղաքացիներին թէ այստեղ, թէ Բոտով
և ամենքի վրա լաւ տպագրութիւն թողեց: Վա-
ղուց է արդէն նոր-նախիջևանցին չէ սիրում, չէ
յարգում հայ-հոգեւորականներին, որովհետեւ նա
վատ շնորհներ է տեսել, որովհետեւ այն վար-
դապետները, որոնք եկել են այստեղ և այն քա-
նանները, որ արտում են մեղանում, վաճառա-
կաններից չեն տարբերվում, մի և նոյն դարձել և
հոգով դարձել, նրանք գործում են «ի փաստ
մարդկան», ծնելով գլխիկը հարուստի և ուժե-
ղի առաջ, դուռնադնում փողի և չքաւորի ա-
ռաջ, ձեռք բերել հարուստի խնդ, աշխատել «քե-
ֆը» անել լաւ ուսուց ու խմել, ահա ինչն է
այդ փողը անձերի փողը իրենց: Միմիկար վար-
դապետը, որ յաջորդ է այստեղ, դուրս առաջինը
եղաւ մեղանում, որ ապագայից, որ կան մեր
հոգեւորականներին մէջ և բոլորովին անշահաւոր
անձինք: Դա այնպիսի մի յատկութիւն է, որ
պէտք է դնանտեղ: Իրեն նախագահ հոգեւոր կա-
ռավարութեան, նա սովորեցրեց մեզ սիրել այդ
կառավարութիւնը, և իրեն նախագահ հոգեւոր
զարգիչ՝ նա ցուց է տալիս բարի ետանք: Նրա
պակասութիւնը—նրա դուռնութիւնն է. եթէ
նա լինել աւելի համարձակ չարը յանդիմա-
նելիս և բարին նկատած ժամանակ, աւե-
լի լաւ կը լինէր: Չը սիրելով հոգեւորականնե-
րին, մենք աշխատել ենք միշտ բոլոր գործերից
նրանց պահել հեռու, մինչև անգամ եկեղեցական
գործերից: Այդ այդպէս չէր լինի, եթէ առաջ ևս
այստեղ լինէին Միմիկար վարդապետներ և եթէ
Միմիկար վարդապետները յարգելով ժողովրդի
իրաւունքները, համարձակ պահանջէին այն,
ինչ որ պատկանում է իրանց: Հասարակութիւնը
դրանից միայն կօղովէր:

Խօսքս եկեղեցական հոգաբարձութեան մասին
է: 1889 թվականի հոկտեմբերի 27-ին հաստա-
վեց Նոր-Նախիջևանի «Եկեղեցական հոգաբար-
ձութիւն» հայ ազգի աղքատացի: Այժմ հոգաբար-
ձութիւնը այն միջակի է հասել, որը կարելի է
նկարագրել երկու բառերով՝ խառն և անհաս-
հեթ ան ուս: Եւ թեպէս մենք՝ նոր-նախիջևան-
ցիներ, քառասուն լեւելով չենք խօսում, բայց
իրար հասկանալ չենք կարող և չենք էլ ուղղում:
Նախիջևան հոգաբարձութիւնը, այնպէս և մի քա-
նի պարաններ, որոնք փոխանակ հայոց մամուլին
մարերձ «աղքատացի» հոյակապ տունը կանգնեց-
նելով և անխելձ վատել է աղքատների փողե-
րը, իւրացնելով և հարստանալով աղքատների
քրտնջրով: Կայ մի յանձնաժողով, ընտրված
նոր հոգաբարձութեան անդամներից, որ ընտնւ
է այդ խնդրը: Ի հարկէ, հարցը ժամանակին կը
պարզվի և մենք կիմանանք որտեղ է ճշմար-
տութիւնը և որտեղ ստաւ: Բայց արի տես, որ
կրքերը բոլորեցված են, ջրերը լարված և փոխա-

նակ սպաւելու յանձնաժողովի եղբակցութեան
քանի մի «գործիչներ» գիտնում են չըմանի կա-
ռավարչին և անհանգիստ են անում նոյն իսկ
միմիկարին: Հոգաբարձական ժողովները այնքան
աղմկալի են, որ նախագահը՝ բոխիկ Խառնակ
Ալաւաբեանը՝ ազնիւ և բարեխիղճ մի անձ, ցան-
կանում է նոյն իսկ հրամարվել պաշտօնից: Ահա
այս «հեթանոսների խառնակութեան» ժամանակ
գալիս է Յուսիկ վարդապետը, որը մի փափուկ
յանձնարարութիւն է հետը բերել՝ մկրտել հե-
թանոսներին, որպէս զի չը խառնակեն: Յուսիկ
վարդապետը պիտի լինի մեր հաշտարար դատա-
ւորը, միակ օրէնքը, որի հիման վրա նա պիտի
կայացնի իր վճիռները—մարդկային անկատար
օրէնքը չէ, դա խղճի օրէնք է, ոսկի տառերով
գրված սուրբ գրքի մէջ՝ «սիրեցէք զմիմեանս»:

Այն սիրեցէք միմեանս: Միմիկար միմեանց չէ
նշանակում ուրախ զաղախարը, իղէալը, որին
պէտք է ծառայել միշտ, և ոչ թէ վառտած՝ Նո-
վել ուղիղ ճանապարհից ի սէր մարդկան: Այ-
սիրեցէք միմեանց չէ նշանակում խղճի սակար-
կութիւն, չէ նշանակում կօ մպրօմիս խղճի,
խելքի և հոգու, որը միակ նշանաբանն է փղբո-
ղի և երկչոտ անձերի: Միմիկար միմեանց՝ կը նը-
շանակի սիրեցէք անձը, ջրեկեղով գործը, սիրե-
ցէք գործը իրեն գործ և անձը իրեն անձ:
Եթէ մենք կար կրքերից ազատ չեմ ասում
սիրեցէք, այլ գոնէ չատէկնք իրար, ո՞ր ինչ
զարմանքով պիտի տեսնէինք վերջապէս, որ
մենք հալածել ենք իրար և իրար, որ հալածել
ենք ոչ զաղախարի համար, այլ միմիկար համար
և ասելով անձը՝ թշնամացել ենք բոլոր նրա
քաղերին, գործերին և զաղախարներին: Միմիկար
խառն, մենք հայերս դեռ այն ողորմելի զար-
գացման մէջ ենք, որ մեղանում առօրեայ երե-
ւոյթ է—երկու բարեխիղճ ձեռք ձեռքի տուած
առանկալ տարիներ հասարակական առաքել-
գում, բոլոր հարցերի մէջ, մարտում են միմեան
նախանձելի սիրով, մտերմարար և յանկարծ իրար
հետ խռովելով՝ մի ընտանեկան կամ անձնա-
կան պատճառով, հակառակորդ և անհաշտ
թշնամի են դառնում բոլոր հարցերի մէջ նոյն
իսկ հասարակական առաքելգում: Մեր գործնա-
տեսութիւնը, բարեխիղճները դարձաւ թշնա-
մութիւն, բայց ինչով է մեղաւոր հասարակու-
թիւնը: Գաղափարին պէտք է ծառայել, զաղա-
փարի առաջ պէտք է խոնարհվել, բայց զաղա-
փարը միջոց չէ մեր ձեռքում: Այդ դեռ մենք
չենք հասկանում: Արեւելք դա մեր մտքի խաղու-
թիւնից է, թէ դա մեր խելքի սնանկութեան
նշանն է:

Գր. Չախուշեան

ՆԱՍԱԿ ԲԱԳՈՒՄ

Նոյեմբերի 27-ին

Այստեղի թատրոնական գործի վերաբերմամբ
«Մշակ» № 129-ի մէջ լոյս տաւած յայտարա-
րութեան համաձայն՝ զանազան տեղերից շարու-
նակ դիմումներ են տեղի ունենում, ցանկութիւն
են յայտնում խմբի մէջ մշտապէս մասնակցու-
թիւն ունենալու համար, առաջարկում են թատ-
րոնական ինքնուրոյն և թարգմանական գոր-
ւածներով, պատրաստականութիւն են յայտնում
թարգմանութիւններ անելու և այլն: Այդ բոլոր
դիմումներին հետ՝ ցանկանում են խմանալ թատ-
րոնական խմբի վարչութեան պայմանները: Վար-
չութիւնը՝ աչքի առաջ ունենալով այդ պահան-
ջը, խնդրում է յայտարարել այդ մասին հետեւեալ
պայմանները.

1) Բացի արդէն փողը ի շատէ յայտնի դե-
րասաններից և դերասաններից՝ ամեն մի
սկսող կամ նոյն իսկ սիրող, որ ցանկանում
է Բաղդի դրամատիկական խմբի մէջ մշտա-
պէս մասնակցութեան ունենալ վարձատրութիւն-
նով, պէտք է նախորէն մի քանի անգամ բնւ
դուրս դալ կամ դէ բլււտ տառնալ և ապա
պայմանակցութեան մէջ մտնել, և 2) ստացված
և ստացվելի թատրական ամեն մի ինքնուրոյն
կամ թարգմանական գրութեմ՝ գրականագետնե-
րից կարված մի առանձին յանձնաժողովում
կարգադրվելուց յետոյ, եթէ հասկանալի զանի,
կառաւարդվելի պայմաններ՝ ներկայացնելու. հա-
մար, հակառակ դէպքում՝ անմիջապէս յետ կու-
ղարվի հեղինակին կամ թարգմանչին:

Ն. Կաթիկեան

ՆԱՍԱԿ ԲԻՇԵՆԵԿԻՅՈՒՆ

Նոյեմբերի 5-ին

Մօտ երկու ամիս առաջ, Բիշենեկի ժողովա-
րանի բնից՝ պ. Կարա-Մուրադն առաջին անգամ,
սիրողների աջակցութեամբ, հնչեցրեց հայ ժողո-
վրդական երգեր, որ թողեցին շատ լաւ տպագ-
րութիւն: Այդ առիթով տեղական ուսու լրագիր-
ները յայտնեցին իրանց համակրանքը: Շատ քիչ

Աւստրիական չբաղադրյալ մէջ կառոյցաց մի քանի անկախ պետութիւններուց, որոնք, կորցնելով իրանաց թաղը, միացան Հաբսբուրգեան տոհմի լայկաւորի տակ: 1620 թւականին անկախութիւնը դրկոյեց և Չէխիան, պաւսն ցեղը մի մեծ ճատուած, որ նոյնպէս դարձաւ Աւստրիայի մի մասը: Չանազան ազգութիւններուց հիւսկաւծ աւստրիական կայսրութիւնը ներկայ դարի սկզբում անկրկացայնում էր Փէռլապական կաղմակերպութիւն, համարաւ իւրաքանչիւր խոշոր ազգութիւն ինչէր իր կրօնական աւստրական կտաւաբարութիւնը: Երբեք ամպղջութիւն, Աւստրիան միապետութիւն էր, մի յետադէմ, անչարժ միապետութիւն: Ֆրանսիական մեծ յեղափոխութիւնը ոչնչեղ ազդեցութիւն չարաւ նրա վրա: Նապոլէոնի պատերազմներու ժամանակ նա մեծ կորուստներ չուներաց, իսկ երբ գերմանական կայսրութիւնը նշվեց, Աւստրիայի կայսրը ընդունեց նաև գերմանական կայսրի տիտղոսը: Վիեննայի կոնգրէից յետոյ Աւստրիան ստացաւ առաջնակարգ դիւտութեան հռչակը, նա էր իսկապէս, որ ուղւութիւն էր տալիս Եւրոպային: Նա էր որ ստեղծեց «սրբաբան դաշնակցութիւն» անունով լքաբարական վերին աստիճանի յետադէմ դրութիւնը: Գրաւ հովին տխրահռչակ Մետտերնիին էր: Դիւտութեան ներքին գործերի մէջ էլ նա հաստատեց նոյն խաւար, պահպանողական դրութիւնը, որ յայտնի է «Մետտերնիի» սխառն» անունով: Դրանից վերջով յեղափոխական չարժամեքից փետտերնիս երկաթի մամուլի տակ գցեց Աւստրիայի կեանքը, խեղդելով ամեն մի երեւոյթ, որ ակաւտակ էր նրա հակապաղութիւններին: Յինուրան և դադմոնի ոտտիկանութիւնը պարտաւսութիւնն ունէին չը թոյլ տալ, որ կայսրի հպարտները դադարէին հասարակական գործերով և ուրն իսկ մտածեն այդ գործերի մասին: Յնդուան, որ գտնվում էր պոլիցիայի ձեռքում, ոչնչեղ իրնական տահմանափակում չէր ձախաշում. ցեղնորը ամենակարող պաշտօնեաց էր: Արգելաւծ էին արտասահմանաւ այնպիսի զրքեր, որոնք էջ կարող էին լինել պաղտ մտքեր: Պոլիցիան սկում էր բոլոր օտարերկրացիներին, պրօֆէսորներին, ուսանողներին, նոյն իսկ տնտական պաշտօնեաներին, նա լրտեսներ էր պահում նոյն իսկ ամալարաւաններում և սեղեկութիւններ էր ստաւում: Գրադարաւանպետներուց, թէ էն զրքեր են իրենցնում պրօֆէսորները: Խիստ պարզելած էին ողորմները, պօստատանը լապ էին անում մատաւար նամակները, աւստրիական հպատակները արող էին գնալ արտասահման միայն աւստրիական անցաթիղթերով, լապ անցաթիղթեր չատէին էին տրտուս: Ապալսական իշխանութեան հպատակվում էր Տոքտը իշխանութիւնը: Ուսանողները պարտաւար էին զըբալ ւատարապին և հաղորդելը հոգեւրակաւութիւնը խոտտովանութեան թղթեր էր վաճաւում: Գպղործները հոգեւրակաւութեան ձեռքին էին, ոչ-կաթիլիները իրաւունք չունէին հաստակական պաշտօններ վարել, տահմին թղթը

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 28 Ноября 1897 г. Типографія Канцел. Главннач. Гражданск. частью на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская ул., д. баз.